

HORECZKI RÉKA – MOLNÁR ERNŐ – PIRISI GÁBOR

“A kicsi szép, de gyenge is”?
Tűnődés a magyarországi kisvárosok
településhálózatban betöltött szerepéről

*Small is beautiful, small is weak?
Some thoughts about the role of small town in the
Hungarian urban system*

SZERZŐK:

HORECZKI RÉKA, tudományos főmunkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs, horeczki.reka@krtk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X

MOLNÁR ERNŐ, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Debrecen, molnar.erno@science.unideb.hu, ORCID: 0000-0001-8157-4222

PIRISI GÁBOR, egyetemi docens, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs, pirisi.gabor@pte.hu ORCID: 0000-0003-0179-3228

JEL-kód: P25, R10

Kulcsszavak: urbanizáció • városhálózat • kisváros • népszámlálás

Absztrakt: A tanulmány – a magyar városhálózat egy kiemelt szeletének bemutatásával – Faragó László társadalmi-területi egyenlőtlenségekkel és településfejlesztéssel foglalkozó cikkeire reflektál.

A vidéki térségek központjainak számító kisvárosok – országtól és lehatarólastól függően – a társadalom 25-40%-ának biztosítanak otthont és munkahe-

lyet. Alkalmazkodásuk a globális folyamatokhoz olyan kritikus kérdés, amely emberek millióinak az életszínvonalát határozhatja meg. Léteznek jó példák, amelyek bemutatják, hogy a közepes és kisebb méretű városok globális nagybefektetők vagy hazai középvállalkozók révén jól működő, kiegyensúlyozott gazdasággal rendelkezhetnek. A kutatások előterében mégis a fővárosok és a nagyobb városok hálózati kapcsolatai, funkciói állnak, miközben ezek működése a városhálózat többi eleme nélkül elképzelhetetlen. A kisvárosok település-hálózaton belüli súlya megmutatja, hogy mennyire stabil és merev ez a rendszer: Magyarországon a kisvárosi lakosság aránya az elmúlt húsz évben közel állandó, ez a városi kör jól reprezentálja az országos folyamatokat.

Tanulmányunkban magyarországi népszámlálási adatokat felhasználva elemezzük a kisvárosi népesség számának és arányának változását, illetve vizsgáljuk a kisvárosok népességi dinamikájában mutatkozó különbségeket.

AUTHORS:

RÉKA HORECZKI, senior research fellow, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, Pécs, horeczki.reka@krtk.hun-ren.hu, ORCID: 0000-0003-3131-681X

ERNŐ MOLNÁR, associate professor, University of Debrecen, Debrecen, molnar.erno@science.unideb.hu, ORCID: 0000-0001-8157-4222

GÁBOR PIRISI, associate professor, University of Pécs, Pécs, pirisi.gabor@pte.hu, ORCID: 0000-0003-0179-3228

JEL-code: P25, R10

Keywords: urbanization, urban network, small town, census

Abstract: *The paper reflects on László Faragó's articles on socio-spatial inequality and urban development, presenting a prominent part of the Hungarian urban network. Small towns, as the centres of the rural areas, provide home and employment to 25-40% of society, depending on the country and delimitation. The adaptation of small towns to global processes is a critical issue that can determine the living standards of millions of people. There are good examples that show that medium-sized and smaller towns can have a well-functioning, balanced economy through large global investors or domestic medium-sized entrepreneurs. Still, the focus of the spatial researches is on the network and functions of capitals and regional centres, while they were not able to maintain their functions without the smaller elements of the urban network. The weight of small towns shows how stable and rigid this system is: in Hungary the proportion of small towns has remained almost constant over the last twenty years, and this group is reflecting the national trends.*

In this study, we use the latest census data to analyse the changes in the proportion of small town population within the category and territorial units.

BEVEZETÉS

A területi koncentráció, az egyenlőtlenségek kérdése, illetve a térbeli elhelyezkedés és a funkcionális városi térségek integrálódásának elemzése visszatérő elem Faragó László munkáiban. A területi egységek differenciáit általános jelenségnek tekinti (Faragó, 2016), amely egyben a fejlődés mozgatórugója is. Így nemcsak nagyobb régiók, hanem a településhálózat vonatkozásában is megjeleníthető a centrum-periféria viszony, ami az urbánus és rurális terek hierarchikus függési viszonyaiban képződik le (Faragó, 2010). A városok és a falvak kapcsolatrendszerének bővülése időszerű (Faragó, 2008), a város központi helyként szerepel a rurális térségek életében (Faragó, 2006). A nagyvárosi agglomerációk funkcionális, integrált részének tekinthetők nemcsak a környékbeli falvak, hanem mára már a kisvárosok is (Faragó, 2010). A településhálózat-fejlesztés tudatos átalakítása kívánatos a rendszerváltás óta, mivel a városhálózatokban gondolkodás a kiegyenlített területi fejlettséghez köthető (Faragó, 1994). Faragó László a hátrányosabb helyzetű térségek esetében a felzárkóztatás egyik lehetséges elemének a struktúraátalakítást, a gazdasági szerkezet átférfalását tekintette. Vizsgálatai alapján a rendszerváltás előtt falusiaként definiált térségek – jelenleg már kisváros/faluváros és környéke – innovatív iparosítását a korszerű középállalatok meglétével kapcsolta össze, és a népességmegtartás egyik lehetséges kulcsának tartotta (Faragó – Hrubí, 1987). A tanulmány a településhálózat egyik problémásnak tartott részének, a városhálózat alsó elemeinek vizsgálatával reflektál Faragó László munkásságára.

KISVÁROSOK A TELEPÜLÉSHÁLÓZATBAN

Miközben Európa lakosságának közel fele kis- és középvárosokban él (Servillo et al., 2014), e településkör regionális folyamatokban játszott szerepét jellemzően alábecsülik. Ez visszatükröződik a kisvárosokra kevés figyelmet fordító, metropoliszokra és nagyvárosokra fókuszáló területi kutatásokban, valamint területi politikákban is (Grossmann – Mallach 2021; Servillo – Atkinson – Hamdouch, 2017). Ezt felismerve, a közelmúltban több európai könyvkiadó és folyóirat jelentetett meg kisvárosokkal foglalkozó tematikus számokat (Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 2017/4, Entrepreneurship – Regional Development 2020/7-8, Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 2021/3; Bański, 2021; Mayer, 2022).

Kelet-Közép-Európa – városföldrajzi értelemben – alacsony urbanizációs szinttel rendelkezik európai összehasonlításban (Tsenkova, 2006). Az országok méretéhez képest sokszor túlságosan nagyra nőtt, de főleg jelentős gazdasági túlsúllyal bíró fővárosok (Zdanowska, 2017), illetve kevés és gyenge regionális központok (Dogaru et al., 2014) jellemzőek. Sajátos hibrid urbanizáció alakult ki, amelyben egyszerre vannak jelen a Nyugat-Európa felé mutató konvergencia és az útfüggőségen alapuló, szocialista múltnál jóval messzebbre visszanyúló egyedi fejlődési mintázatok (Taubenböck et al., 2019). Ebben a sajátos nagyrégióban, ahol a domináns tértípusnak a rurális vagy átmeneti térségek számítanak, a kisvárosok jelentik a városhálózat leginkább elérhető, igen jellegzetes szintjét (Burdack – Knappe, 2007; Konecka-Szydłowska – Mackiewicz, 2015; Trócsányi – Pírisi – Máté, 2018; Vaishar, 2004; Vaishar – Zapletalová, 2009). Az alacsony térbeli mobilitás és a nagyvárosi hálózat hiányosságainak kombinációja Nyugat-Európaéhoz képest kiemeli e településtípus jelentőségét: a kisvárosok központi helyek-

ként, elsősorban munkahelyeket koncentráló foglalkoztatási központokként funkcionálnak (Filipović – Kokotović – Drobnjaković, 2016; Kwiatek-Sołtys, 2005; Pirisi – Kiss – Máté, 2016). Ugyanakkor relatív gyengeségük, korlátozott gazdasági erejük regionális konvergenciát akadályozó tényezőként is megjelenik (Bartosiewicz – Kwiatek-Sołtys – Kurek, 2019; Cole – Svidroňová, 2021; Horeczki, 2014; Molnár, 2015, 2016).

A kisváros-értelmezésre megfogalmazható az “ahány ház, annyi kisváros”, illetve pontosabban, az “ahány kutató, annyiféle kisváros-lehatárolás” bölcsessége. Jelen tanulmány szerzői is különböző megközelítéseket használtak eddigi munkájuk során, de a közös kutatás érdekében képesek voltak egyetértésre jutni. Anélkül, hogy jelen tanulmány kereteit ennek részleteivel túlfeszítenénk, álljon itt csak annyi, hogy kisvárosnak tekintettünk minden olyan magyarországi települést, amelynek népessége a 2022. évi népszámláláskor nem haladta meg a 30 ezer főt, és a census idején már városi jogállással rendelkezett. Korábbi munkákban e cikk valamennyi szerzője használta már a kisvárosok lehatárolásának ez utóbbi, formális kritériumát, annak minden ellentmondásával együtt (lásd pl. Horeczki – Egyed, 2021; Molnár, 2007; Pirisi – Trócsányi, 2006). A felső, 30 ezer fős határ is egy kompromisszum eredménye és részben a középvárosi jelleggel bíró településkör gyengeségére reflektál (Pirisi, 2009). Az alkalmazott módszerrel végül 317 várost választottunk ki az elemzéshez, ahol a legkisebb szereplő az alig 972 fős Pálháza, a legnagyobb a 30 ezer fős határ alá éppen becsúszó Szekszárd.¹

KISVÁROSOK MAGYARORSZÁGON

A kisvárosok kapcsán a korszakokon átvélő állandóság illúziója erősödik, ha megvizsgáljuk a kategória város-, illetve településhálózaton belüli súlyát. Hasonló állandóságot mutatott ki Faragó (2011) az 1 000-10 000 fő közötti településkategóriák népességszám-változására vonatkozóan. A 317 kisváros 2022-ben 2,9 millió embernek adott otthont, ami az ország népességének 30,2%-a volt. Tízből három magyar kisvárosi polgárnak tekinthető tehát (más kérdés, hogy annak is vallja-e magát), és ez az arány megdöbbentően stabil. Ugyanez a 317 település 2011-ben szinte kerek hárommilliós népességet és 30,3%-os súlyt jelentett, 2001-ben pedig 30,2%-ot. Ez azt jelenti, hogy a kisvárosok összesített népességszám-változása (zsugorodása) arányaiban pontosan megegyezik az ország egészének értékével. 2001-től 2022-ig a jelenlegi kisvárosállomány kiinduló népességének 5,77%-át veszítette el (országosan ez az érték 5,82%). Ez a stabilitás némileg árnyalódik, ha nem a jelenlegi állomány népességszám-változását vizsgáljuk, hanem az adott népszámlálások időpontjában érvényesíthjük a fent említett, felső és alsó küszöböt jelentő kritériumokat. Ebben az esetben a kisváros-definíciónak 2001-ben 199 település felelt meg, 2,22 milliós népességgel (21,7%-os országos aránnyal), 2011-ben pedig 291 település 2,70 millió lakossal, ami 27,2%-os súlyt képviselt.

A kisvárosok ilyen értelemben növekvő súlya részben persze a formális urbanizáció (Karsai – Trócsányi, 2019) számlájára írható. Ahogyan Faragó (2010, 434.) is fogalmaz: “a gazdaság fejlődési trendje az urbanizáció folytatása”. A vizsgált időszakban összesen 111 nagyközség és község kapott városi címet, amelyek kivétel nélkül kisvárosként sorolhatók be (a legnagyobbak – Fót, Gyömrő és Vecsés – népessége meghaladja a 20 ezer főt). Ugyanakkor az állomány nem csak alulról nyitott. Tíz olyan, a kutatásunkban kisvárosként értelmezett települést (Ajka, Gyöngyös, Gyula, Hajdúböszörmény, Kazincbarcika, Kiskunfélegyháza, Orosháza, Pápa, Szekszárd és Szentes) találtunk, amelyek 2001-ben még a 30 ezres

határ felett helyezkedtek el, de ezek zsugorodása általában jelentős mértékű volt. Dinamikus, a kisvárosi kategóriából kinövő település sokkal kevesebb van: mindössze három város (Dunakeszi, Mosonmagyaróvár és Szigetszentmiklós) volt 2001-ben még a 30 ezres határ alatt. Hasonló eredményt mutat Rácz (2008) vizsgálata, amely igazolta a kisvárosi szerep jelentősebbé válását, a 20 000 főnél kisebb népességű városok arányának növekvő súlyát. A zsugorodás tehát jelen körülmények és lehatárolás mellett nettó növekedést jelent a kisváros-állomány számára, de e hatás másodlagos a – 2013-ban két eset kivételével leállt – formális urbanizáció jelentette gyarapodás mellett.

A kisvárosok súlya, ha időben viszonylag állandó is, és lényegében csak a formális urbanizáció miatt lépett előre a rendszerváltás utáni 20% körüli értékről nagyjából 30%-ig, területileg igen jelentős eltéréseket mutat (1. táblázat).

1. táblázat: A népesség megoszlása településkategóriák szerint a vármegyékben, a kisvárosok súlya szerint rendezve, 2022

Table 1: Population distribution by settlement category in the counties, by weight of small towns, 2022

Vármegye	A népesség aránya (%)				Kisvárosok száma
	Nagyvárosok (100 e fő felett)	Középvárosok (30-100 e fő)	Kisvárosok (30 e fő alatt)	Községek, nagyközségek	
Békés	0,0	17,5	59,7	22,8	21
Tolna	0,0	0,0	56,1	43,9	11
Jász-Nagykun-Szolnok	0,0	18,6	54,1	27,3	21
Pest	0,0	19,4	50,2	30,3	49
Komárom-Esztergom	0,0	21,9	44,5	33,6	11
Veszprém	0,0	16,8	43,4	39,8	14
Hajdú-Bihar	38,4	0,0	41,8	19,8	20
Bács-Kiskun	21,9	6,6	39,3	32,2	20
Magyarország	11,2	15,4	35,2	38,2	317
Szabolcs-Szatmár-Bereg	22,0	0,0	33,6	44,4	28
Somogy	0,0	20,2	31,2	48,7	15
Borsod-Abaúj-Zemplén	23,5	5,0	29,7	41,8	27
Vas	0,0	31,3	29,6	39,2	12
Heves	0,0	17,2	29,2	53,6	10
Fejér	0,0	32,6	26,7	40,7	15
Baranya	39,6	0,0	25,8	34,7	13
Csongrád-Csanád	40,5	10,6	23,8	25,2	8
Nógrád	0,0	17,1	22,9	59,9	5
Zala	0,0	37,4	17,5	45,0	8
Győr-Moson-Sopron	27,4	20,1	9,9	42,6	9

Forrás: a 2022-es népszámlálás alapján a szerzők saját szerkesztése.
Source: own editing based on Census 2022.

A kisvárosok kiemelkedő népességsúlya azokban a megyékben jellemző, ahol nem találunk nagyvárosokat. Pest vármegye ebből a szempontból persze megtévesztő helyzetű, hiszen a főváros jelenléte határozza meg a településföldrajzi tér fejlődését. A nagyvárosok hiányán túl azonban a kisvárosok jelentősége egyaránt magas lehet olyan térségekben, ahol a községek súlya is nagy, tehát az egész népességeloszlás inkább rurális alapvonásokat mutat (Tolna, Veszprém), és ott is, ahol a községi népesség súlya kicsi, az urbanizáció történeti ösvénye a mezővárosias fejlődésen keresztül vezetett el napjainkig (Békés, Jász-Nagykun-Szolnok). A másik póluson egymás mellett találjuk a teljesen különböző háttérrel rendelkező Győr-Moson-Sopron, Nógrád és Zala vármegyéket. Előbbi esetében a kisvárosok viszonylag kis súlya annak köszönhető, hogy a nagyvárosi székhelye mellett két jelentős középvárosnak is otthont ad (más lett volna a helyzet, ha a vizsgálatot a 2001. évi népszámlálás adatai alapján végeztük volna el, amikor Mosonmagyaróvár még kisvárosként került besorolásra). Nógrád és Zala esetében ugyanakkor a községek magas aránya is jelzi, hogy itt az urbanizáció lassú, kevés falu tudott (legalább formálisan) várossá fejlődni, és azok is (pl. Zalában Letenye, Pacsa, Zalakaros, Zalalövő) a legkisebbek közé tartoznak. Nógrádban ráadásul az utolsó várossá nyilvánítások (Bátonyterenye, Rétság) 1989-ben voltak, utána itt a folyamat – nagyközségek és dinamikus népességszám-változást mutató települések hiányában – teljesen befagyott. Külön kiemelendő Pest vármegye kérdése, hiszen kisvárosi jellegű települések dominálják városhálózatát, és a nagyobb városai közül több is viszonylag funkciószegénynek tekinthető. Ugyanakkor – bármennyire is intenzív volt a városok számának növekedése ebben a vármegyében – formális értelemben Pest még mindig alul-urbanizált: hazánk ötezer főnél népesebb, de városi ranggal nem rendelkező településeinek túlnyomó többsége (25 közül 19) ebben a vármegyében található. Amennyiben a formális urbanizáció újra lendületet vesz, nem nehéz megjósolni, hogy a Pest vármegyei kisvárosok száma és relatív súlya tovább növekszik.

A kisvárosok súlya nem mutat klasszikus kelet-nyugat, vagy centrum-periféria dichotómiát. Úgy lehetne összegezni a megfigyeléseinket, hogy ez megint a kisvárosokra oly jellemző köztes helyzet megnyilvánulása: a kisvárosok szerepe akkor kiemelkedő, ha az urbanizáció elég intenzív ahhoz, hogy aránylag sok falu fejlődjön várossá, de ahhoz már nem, hogy közép- és/vagy nagyvárosok sorát termelje ki.

KISVÁROSAINK NÉPESEDÉSI DINAMIKÁJA

Elemzésünkben a legutóbbi (2001., 2011. és 2022. évi) népszámlálások adatai alapján, saját csoportjuk átlagához viszonyítva vizsgáltuk a kisvárosok népesedési dinamikáját. Külön értékeltük a 2001 és 2011, illetve a 2011 és 2022 közötti népességszám-változásokat, és a két évtized viszonyainak összevetésével összesen hat kategóriát különítettünk el. “Stabilan növekvő” besorolást (1. kategória) kaptak a mindkét évtizedben gyarapodó települések (fekete), “stabilan csoportátlag feletti” minősítést (2. kategória) azok a kisvárosok, ahol a növekedés mellett (vagy helyett) előfordult ugyan csökkenés is, de annak mértéke elmaradt a kisvárosok egészére jellemző csoportátlagtól (világosszürke). A másik végletet a “stabilan és erősen zsugorodó” települések (6. kategória) jelentették, ahol

mindkét évtizedben extrém – a csoportátlag háromszorosát meghaladó mértékű – népességsökkenés volt jellemző (sötétszürke). Ha az extrém mértékű zsugorodás mellett (vagy helyett) “csak” átlagnál nagyobb mértékű zsugorodás volt jellemző, akkor “stabilan csoportátlag alatti” jelzővel (5. kategória) illettük a települést (középszürke). Végül, akad két köztes kategória is: a “dinamizálódó” kisvárosok (3. kategória) átlagnál nagyobb vagy extrém mértékű zsugorodásból váltottak át átlagnál kisebb mértékű zsugorodásba vagy éppen növekedésbe (világos-középszürke a bal alsó négy cellában), míg a “dinamikájukat vesztő” kisvárosok (4. kategória) fordítva jártak be hasonló utat (világos-középszürke a jobb felső négy cellában) (2. táblázat).

2. táblázat: Kisvárosok dinamikai csoportjai a legutóbbi két évtizedben mutatott népességszám-változások tükrében (db)

Table 2: Dynamic clusters of small towns in the context of population changes over the last two decades (number)

Dinamikai csoportok		2011-2022				
		Növekvő	Átlagnál kisebb mértékben zsugorodó	Átlagnál nagyobb mértékben zsugorodó	Extrém mértékben zsugorodó	Összesen
2001-2011	Növekvő	57	11	6	2	76
	Átlagnál kisebb mértékben zsugorodó	6	7	8	0	21
	Átlagnál nagyobb mértékben zsugorodó	10	22	59	14	105
	Extrém mértékben zsugorodó	1	5	58	51	115
	Összesen	74	45	131	67	317

Forrás: a 2001., 2011. és 2022. évi népszámlálás adatai alapján a szerzők saját szerkesztése.

Source: own editing based on Census 2001, 2011, 2022.

A továbbiakban megvizsgáltuk különböző szempontok (népességszám, városhierarchia, komplex várostípusok, regionális elhelyezkedés) alapján lehatárolt kisváros csoportok megoszlását a hat dinamikai kategória között. Míg a népességszám-alapú tipizálás a 2022. évi népszámlálási adatokon alapult, a városhierarchia és a komplex várostípusok esetében a Magyarország Nemzeti Atlaszában közölt besorolásra támaszkodtunk (Kovács et al., 2021). Terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmányunkban a négy táblázatból csupán egyet, a komplex várostípusok alapján végzett elemzés eredményeit mutatjuk be² (3. táblázat).

3. táblázat: A kisvárosok komplex típusainak megoszlása (%) a népesedési dinamika alapján képzett kategóriák szerint

Table 3: Distribution of complex types of small towns (%) by category based on population dynamics

Komplex várostípus	1	2	3	4	5	6	Összesen
Agglomerációs vagy lakóvárosok	56	11	13	3	18	0	100
Gyógyfürdő és üdülővárosok	56	6	13	13	13	0	100
Közép- és kistájközpontok	2	8	6	6	56	22	100
Alig- és címzetes városok	4	6	15	5	47	23	100
Összesen	18	8	12	5	41	16	100

Forrás: a 2001., 2011. és 2022. évi népszámlálás adatai alapján a szerzők saját szerkesztése.

Megjegyzés: 1. Stabílan növekvő kisvárosok. 2. Stabílan csoportátílag feletti kisvárosok. 3. Dinamizálódó kisvárosok. 4. Dinamikájukat vesztő kisvárosok. 5. Stabílan csoportátílag alatti kisvárosok. 6. Stabílan és erősen zsugorodó kisvárosok.

Source: own editing based on Census 2001, 2011, 2022.

A 3. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy népesedési dinamika szempontjából a kisvárosállomány belső tagolódása is viszonylag stabíl: arányaiban kicsi súlílyal szerepelnek a “térfelet váltó”, dinamizálódó vagy dinamikájukat vesztő kisvárosok kategóriái, miközben a kisvárosok nagy része – közel 60%-a – stabílan a negatív “térfelel” helyezkedik el. Az utóbbi évek trendjeit figyelembé véve nem meglepő, hogy a városhierarchiában többnyire alul elhelyezkedő agglomerációs és lakóvárosok, illetve gyógyfürdő- és üdülővárosok többsége a stabílan növekvő kategóriába tartozik. Másrészt, a vidéki központjainak tekinthető közép- és kistájközpontok, illetve a vidéki városhierarchiában szerényebb pozíciót betöltő alig- és címzetes városok felülreprezentáltak a csoportátílag alatt teljesítő kisvárosok körében.

A viszonylag népes agglomerációs városoknak köszönhető, hogy – fenti táblázatot kiegészítő népességszám-alapú elemzésünk eredményei alapján – a nagyobb népességszámú (10 ezres lélekszámot meghaladó) kisvárosok körében felülreprezentáltak (30% feletti arányban jelennek meg) a stabílan növekvő települések, míg a nagyobbrészt vidéki térségekhez kötődő legkisebb városok körében található a legtöbb drasztikusan fogyó népességű (igaz, az összefüggés erősségét növeli, hogy az időszak végi népességadatok alapján kategorizáltunk). Az 5 ezer lakos alatti kisvárosok 23%-a erősen fogyó népességű, 66%-a csoportátílag alatti dinamikát mutat. Másrészt, a vidék központjainak számító kisvárosok népesedési problémáit alátámasztják a városhierarchia-alapú vizsgálatok is: a középvárosok 80%-a, a kisvárosok 70%-a a két legrosszabb dinamikai kategóriában foglalt helyet, alulmúlva ezáltal a településhierarchiában szerényebb pozíciót betöltő faluvárosok és címzetes városok kategóriáit.

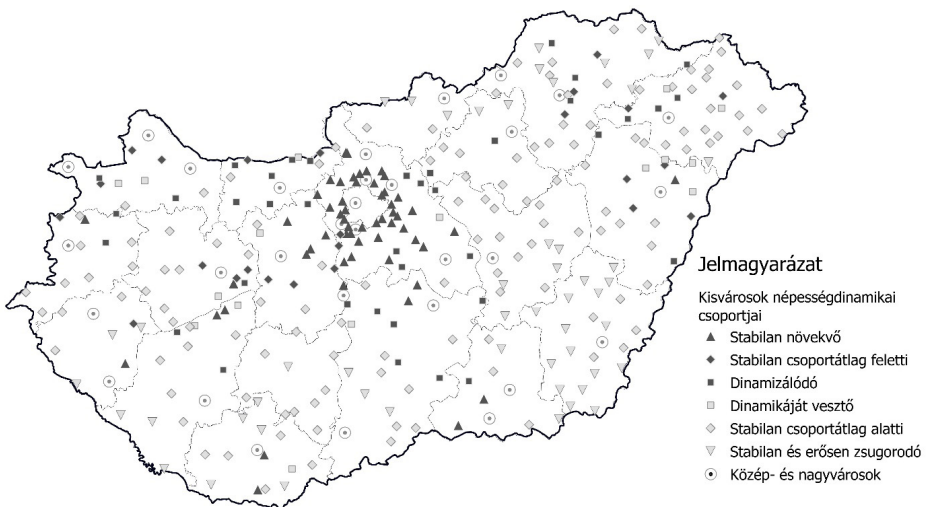
Végül, a népességszám-változások alapján meghatározott dinamikai típusokat térképen ábrázolva, jól leolvasható néhány területi összefüggés. A nagyvárosok – elsősorban Budapest – környezetének agglomerálódó térségeiben, a Balaton és a Velencei-tó környékén, továbbá a nyugati határ mentén és az Észak-Dunántúl több dinamikusabb térségében találjuk a jobb pozícióban lévő – többnyire növekvő vagy mérsékelt zsugorodást mu-

tató, illetve újabban dinamizálódó – kisvárosokat. Közép-Magyarország kisvárosainak több mint 80%-a stabilan növekvő népességű és a többi is többnyire stabilan csoportátlag feletti teljesítményt mutató vagy dinamizálódó. Az erősen, illetve extrém mértékben fogyó népességű városok ugyanakkor az Alföldön, Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon jelennek meg nagyobb arányban. Békés vármegye kisvárosainak háromnegyede a stabilan és erősen zsugorodó (6.), míg a többi a stabilan csoportátlag alatti teljesítményt mutató (5.) kategóriában található. Ugyanakkor Debrecen, Szeged és Pécs környezetében stabilan növekvő népességű kisvárosokat is találni, és a csoportátlagnál jobb helyzetben lévő, illetve újabban dinamizálódó kisvárosok Északkelet-Magyarországon és a Duna-Tisza-közén is meg-megjelennek. Fontos látni, hogy – szemben a turisztikai-rekreációs funkcióval, amely még kevésbé dinamikus régiókban is képes kiemelni kisvárosokat – az ipari alapú gazdasági dinamika felhajtóereje kevésbé tűnik markánsnak. Elsősorban a stabilan csoportátlag feletti dinamikát mutató és a dinamizálódó kisvárosok között találni olyan településeket (ilyen pl. Esztergom, Komárom, Oroszlány, Hatvan, Jászfényszaru), ahol komolyabb szerepet játszik az ipar. De – rápillantva a térképre – e kisvárosok esetében is felmerülhet a gyanúja annak, hogy viszonylagos dinamikájuk háttérben földrajzi helyzetük áll: mindinkább az agglomerálódó térségek külső övezeteihez csatlakoznak (1. ábra).

1. ábra: A kisvárosok népességszám-változások alapján meghatározott dinamikai típusainak területi eloszlása

Figure 1: Spatial distribution of dynamic types of small towns defined by population changes

Forrás: a 2001., 2011. és 2022. évi népszámlálás adatai alapján a szerzők saját szerkesztése.

Source: own editing based on Census 2001, 2011, 2022.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány a magyarországi kisvárosok településhálózaton belüli súlyát és a népesedési dinamikájukban mutatkozó különbségeket mutatta be a legutóbbi népszámlálások adatai tükrében. Bár e településkategória nem áll igazán Faragó László munkáinak fókuszában, kutató kollégánk több tanulmányában és előadásában hangsúlyozza a településrendszer arányosabb fejlesztésének, a közép- és kisvárosok nagyobb mértékű előtérbe helyezésének fontosságát. A városhálózat-fejlesztés alapelvei közül főként a funkcionális térségekben történő gondolkodást emeli ki, nem csupán a nagyvárosok, hanem a kisvárosok és környékeik integrálódását is szem előtt tartva. Vizsgálatunk azt mutatta, hogy a magyarországi urbanizáció 2011-ig folyamatos, szinte megállíthatatlannak tűnt: a kisvárosok esetében számos tradicionális város zsugorodását ellensúlyozta az agglomerációs és üdülőfunkciójú kisvárosok gyarapodása, illetve a formális urbanizáció révén a kisvárosi hálózat (2013-ig tartó) dinamikus növekedése. A látszólagos stabilitás mögött tehát vannak dinamikus folyamatok, amelyek – regionális különbségeik miatt – számottevő területi átrendeződést is eredményeznek. Mind funkcionális értelemben, mind népességszám tekintetében vannak ugyanakkor még potenciális városjelöltek, vagyis a kisvárosok településhálózati szerepe a közeljövőben – ha mérsékelt mértékben is – tovább nőhet. Ha a szimpla népességszám-adatokon túl lesznek települési szintű információink az összetevőkről, a természetes népmozgalom és a migráció kisvárosok népesedésében játszott szerepéről, akkor közelebb kerülhetünk e települések eltérő dinamikájának megértéséhez.

JEGYZETEK

- 1 Ez egyben jelzi a lehatárolás korlátait is: minden kisvárosias jellege ellenére a megyeszékhely Szekszárd azért más intézményi körrel és ezáltal kiterjedtebb vonzáskörzettel rendelkezik, mint egy tipikus kisváros.
- 2 A komplex várostípusokat ugyanakkor nem a forrásunkban szereplő formájukban használtuk fel, hanem a vizsgálatunk szempontjából rokon kategóriákat összevontuk. Így kerültek egy csoportba az agglomerációs városok és a lakóvárosok, a közép- és a kistájközpontok, illetve az alig-városok és a címzetes városok.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bański, Jerzy: *The Routledge Handbook of Small Towns*, Routledge Publisher. 2021, <https://doi.org/10.4324/9781003094203>
- Bartosiewicz, Bartosz – Kwiatek-Sołtys, Agnieszka – Kurek, Sławomir: *Does the process of shrinking concern also small towns? Lessons from Poland*, *Quaestiones Geographicae*, 2019/4, 91–105. <https://doi.org/10.2478/quageo-2019-0039>
- Burdack, Joachim – Knappe, Elke: *The development of small towns in Central Europe and the Baltic States*, *Geografiski Raksti*, 2007/1, 35–45.
- Cole, David – Svidroňová, Mária Murray: *Are small towns doomed to decline? The case of a post-socialist CEE country*, *Post-Communist Economies*, 2021/8, 1012–1034. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1886786>

- Dogaru, Teodora – Burger, Martijn – Oort, Frank van – Karreman, Bas: *The geography of multinational corporations in CEE countries: Perspectives for second-tier city regions and European cohesion policy*, Investigaciones Regionales - Journal of Regional Research, 2014. Elérhető: <https://ideas.repec.org/a/ris/invreg/0268.html> (Letöltés ideje: 2022.01.04.)
- Faragó László: *Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához*, Tér és Társadalom, 1994/3-4, 23–39. <https://doi.org/10.17649/TET.8.3-4.310>
- Faragó László: *A funkcionális városi térségekre alapozott településbázis-fejlesztés normatív koncepciója*, Falu Város Régió, 2008/3, 27–31.
- Faragó László: *A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása*, Tér és Társadalom, 2006/2, 83–102. <https://doi.org/10.17649/TET.20.2.1055>
- Faragó László: *Területi koncentráció és a jelentőségüket veszítő perifériák*, in: Barta Györgyi – Beluszky Pál – Földi Zsuzsa – Kovács Katalin (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2010, 432–453.
- Faragó László: *Falvaink sorsa komplementer nézőpontból*, in: Mezei Cecília – Bakucz Márta (szerk.): *Agráralakulás, környezeti változások és regionális fejlődés*, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2011, 35–47.
- Faragó László: *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek*, Tér és Társadalom, 2016/3, 118–123. <https://doi.org/10.17649/TET.30.3.2803>
- Faragó László – Hrubí László: *Az elmaradott falusias térségek felzárkóztatásának lehetőségei*, Tér és Társadalom, 1987/4, 72–80. <https://doi.org/10.17649/TET.1.4.44>
- Filipović, Marko – Kokotović, Kanazir Vlasta – Drobnjaković, Marija: *Small Towns in Serbia – The “Bridge” Between the Urban and the Rural*, European Countryside, 2016/4, 462–480. <https://doi.org/10.1515/euco-2016-0031>
- Grossmann, Katrin – Mallach, Alan: *The small city in the urban system: complex pathways of growth and decline*, Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 2021/3, 169–175. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.1953280>
- Horeczki Réka: *A kisvárosok ipari átalakulása a XX. században*, Köztes-Európa, 2014/1-14, 135–142.
- Horeczki Réka – Egyed Ildikó: *Small towns development in peripheral areas*, Deturope: Central European Journal of Tourism And Regional Development 2021/2, 52–65. <https://doi.org/10.32725/det.2021.013>
- Karsai Viola – Trócsányi András: *Aki kimarad(t), lemarad(t)? – A település sikeressége és a városi cím*, Földrajzi Közlemények, 2019/4, 339–357. <https://doi.org/10.32643/fk.143.4.4>
- Konecka-Szydłowska, Barbara – Maćkiewicz, Barbara: *Endogenous capital of small towns in the Poznań agglomeration*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica, 2015/8, 80–95.
- Kovács Zoltán – Beluszky Pál – Tóth Géza – Egedy Tamás: *Városok*, in: Kocsis Károly (szerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom, Csillagászati és Földtudományi Kutatóintézet, Földrajztudományi Intézet*, Budapest, 2021, 116–127.
- Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2001. <https://www.ksh.hu/nepszamlalas/> (Letöltés ideje: 2023. 07.23.)
- Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2011. <https://www.ksh.hu/nepszamlalas/> (Letöltés ideje: 2023. 07.23.)
- Központi Statisztikai Hivatal: Népszámlálás 2022. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/> (Letöltés ideje: 2023.07.23.)
- Kwiatek-Sołtys, Agnieszka: *The role of small district towns in the urban agglomeration system in Poland*, Bulletin of Geography, Socio-Economic Series, 2005/4, 135–140.
- Mayer, Heike (ed.): *A Research Agenda for Small and Medium-Sized Towns*, Edward Elgar Publishing, 2022.

- Molnár Ernő: *Megújulás vagy csendes vegetálás? Az észak-alföldi kisvárosok feldolgozóipara az ezredfordulón*, Doktori (PhD) értekezés, 2007.
- Molnár Ernő: *Martfű: egy cipőgyártó kisváros múltja és perspektívái*, Földrajzi Közlemények, 2015/2, 132–146.
- Molnár Ernő: *Gazdasági alapok és népességmegtartó képesség a 21. századi Mezőúton*, in: Forray R. Katalin – Kozma Tamás – Molnár Ernő (szerk.): *Mezőváros új szerepben*. HERA – HTSART – ÚMK, Budapest, 2016, 97–111.
- Pirisi Gábor: *Differenciálódó kisvárosaink*, Földrajzi Közlemények 2009/3, 313–325.
- Pirisi Gábor – Trócsányi András: *Átalakuló kisvárosok a Dél-Dunántúlon*, Földrajzi Értesítő, 2006/1–2, 87–108.
- Pirisi Gábor – Kiss Balázs – Máté Éva: *A kisvárosok szerepe a munkaerő-ingázásban*, Területi Statisztika, 2016/4, 415–437. <https://doi.org/10.15196/TS560404>
- Rác Szilárd: *A városossá nyilvánítás aktuális kérdései és folyamata a hetvenes évektől napjainkig*, Comitatus, 2008/5, 3–19.
- Servillo, Loris – Atkinson, Rob – Hamdouch, Abdelillah: *Small and medium-sized towns in Europe: conceptual, methodological and policy issues*, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 2017/4, 365–379. <https://doi.org/10.1111/tesg.12252>
- Servillo, Loris – Atkinson, Rob – Smith, Ian – Russo, Antonio – Sýkora, Luděk – Demazière, Christophe – Hamdouch, Abdelillah: *TOWN. Small and medium sized towns in their functional territorial context*, ESPON – KU Leuven, 2014, <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/town-%E2%80%93-small-and-medium-sized-towns> (Letöltés ideje: 2023.07.20.)
- Taubenböck, Hannes – Gerten, C. – Rusche, Karsten – Siedentop, Stefan – Wurm, Michael: *Patterns of Eastern European urbanisation in the mirror of Western trends – Convergent, unique or hybrid?*, Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 2019/7, 1206–1225. <https://doi.org/10.1177/2399808319846902>
- Trócsányi, András – Pirisi, Gábor – Máté, Éva: *An interpretation attempt of Hungarian small towns' shrinking in a post-socialist transformation context*, Chasopys Socialno-Ekonomichnoyi Heohrafiyi/ Journal Of Human Geography, 2018/24, 5–20. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2018-24-01>
- Tsenkova, Sasha: *Beyond transitions: Understanding urban change in post-socialist cities*, in: Tsenkova, Sasha – Nedović-Budić, Zorica (eds.): *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe*, Physica-Verlag HD, 2006, 21–50. https://doi.org/10.1007/3-7908-1727-9_2
- Vaishar, Antonín: *Small towns: an important part of the Moravian settlement system*, Dela, 2004/21, 309–317. <https://doi.org/10.4312/dela.21.309-317>
- Vaishar, Antonín – Zapletalová, Jana: *Small towns as centres of rural micro-regions*, European Countryside, 2009/2, 70–81. <https://doi.org/10.2478/v10091/009-0006-4>
- Zdanowska, Natalia: *Distribution of foreign direct investment across the national urban systems in countries of Central and Eastern Europe in 2013*, Geographia Polonica, 2017/2, 5–24. <https://doi.org/10.7163/GPol.0084>